

- ČSÚ. *Osoby ohrožené příjmovou chudobou 2017–2022*. [Online.] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/189719223/1600212319.pdf/ad50dc65-14fa-47eb-a09c-c55b273a3714?version=1.1>.
- Exekutorská komora ČR: *Otevřená data o exekucích*. [Online.] Dostupné z: <https://statistika.ekcr.info/>.
- KAŠPAROVÁ, V. Děti školou povinné. In *Statistika a my*. 2022. Dostupné z: statistikaamy.cz.
- KRAJČOVÁ, J. a D. MÜNICH, D. Vysoké náklady nízkého vzdělání v České republice. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, 2020.
- MPSV. *Akční plán pro plnění Záruky pro děti na období 2022–2030*. [Online.] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz>.
- PAQ Research. Mapa vzdělávacího neúspěchu. [Online.] Dostupné z: <https://www.mapavzdelavani.cz>.
- PROKOP, D. a T. DVOŘÁK. *Analýza výzev vzdělávání v ČR*. [Online.] Dostupné z: <https://www.eduzmena.cz/src/Frontend/Files/FileExtend/source/file1629457367.pdf>.
- TAČR, Median. *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*. [Online.] Dostupné z: [https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Analy-](https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf/26bac884-b124-6f49-beec-a062b2eec275)

za_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf/26bac884-b124-6f49-beec-a062b2eec275.

- UNICEF. *Mladé hlasy 2017*. [Online.] Dostupné z: České děti: Jak jsme na tom? | UNICEF Česká republika.

Poznámka redakce

- Doposud publikované texty na téma pilotní zavádění pozice sociálního pedagoga do škol městské části Praha 7:
- Romana Růžicková: Sociální pedagog – pilotní zavádění pozice do škol městské části Praha 7 (1. část), *Řízení školy* 1/2023
- Monika Nezbedová: Praktické zkušenosti se zaváděním role sociálního pedagoga z pohledu ředitelky školy (2. část), Monika Nezbedová: *Řízení školy* 2/2023
- Nela Beranová: Praktické zkušenosti se zaváděním role z pohledu sociálního pedagogy (3. část), *Řízení školy* 3/2023

Hana Šišková, od roku 2018 radní pro školství v Praze 7

Program proti šikaně KiVa a jeho působení na postoje žáků a učitelů

MAREK POUR, ADAM KLOCEK

Postoje jsou jednou z klíčových složek zkoumání v psychologii. Obsahují jak kognitivní, tak emoční složku. Souvisí s tím, jak vnímáme různé situace a jak se v nich chováme. Postoje vůči šikaně se mohou vztahovat k chování agresorů, obětí nebo přihlížejících. V programu proti šikaně KiVa jsou postoje sledovány u žáků i učitelů. U žáků jsou měřeny postoje k šikaně samotné. Podobně je měřeno i to, nakolik žáci vnímají, že jejich učitel tento pohled sdílí. Jsou to ale zejména výpovědi učitelů, které poukazují na to, že jednou z hlavních výzev programů proti šikaně je jejich působení na postoje učitelů nebo rodičů.

Postoje vůči šikaně nejsou jednotnou kategorií – obsahují přesvědčení vztahující se k morálnímu vyvazování a bagatelizaci šikany, obviňování obětí nebo naopak empatii k obětem. Z předchozích výzkumů vyplývá, že postoje souvisí se

samotným chováním žáků i učitelů, a to zejména v případech, kdy jsou konkrétní (Kraus, 1995; Fazio, 1990; Lopéz, 2022). V tématu šikany lze říct, že postoje odsuzující násilí souvisí s ochotou žáků ozvat se, pokud ve svém kolektivu

narazí na různé formy výhrůzek a hrozeb (McConville a Cornell, 2003; Lopéz, 2022). Současné studie hovoří také o tom, že jedním z důležitých postojů hrajících roli při šikaně je i zdvořilost vůči ostatním nebo postoje k násilí obecně (Iñiguez-Berrozpe a kol., 2020; Spadafora a kol., 2019). Pokud jsou žáci přesvědčeni, že šikana je jen legrace a že si za své problémy oběť šikany může sama, pak mohou být náchylnější k tomu, že se k šikaně přidají nebo ji budou přehlížet.

V rámci programu proti šikaně KiVa jsou postoje jedním z mechanismů změny ke snížení šikany a viktimizace. Program KiVa ve své preventivní části pracuje s pravidelnými výukovými lekcemi a interaktivními hrami, které mají mimo jiné za cíl působit na postoje nejen žáků, ale i učitelů. V jednotlivých aktivitách se žáci i učitelé seznamují s definicí šikany a konkrétními souvisejícími situacemi, a jsou tak nepřímým vybízení k tomu, aby nad šikanou a svým postojem k ní přemýšleli – i vzhledem k tomu, co by mohlo vadit jiným žákům. Více než 2/3 žáků se při šikaně ocitají v roli přihlížejících, z toho důvodu se program KiVa zaměřuje zejména na ně. Přihlížející žáci se šikanou nemusí přímo účastnit. Stačí, že se kloní na jednu, nebo druhou stranu právě na základě svých postojů. Program KiVa působí takovým způsobem, aby se přihlížející žáci v konkrétní situaci nebáli zakročit a zastat se oběti.

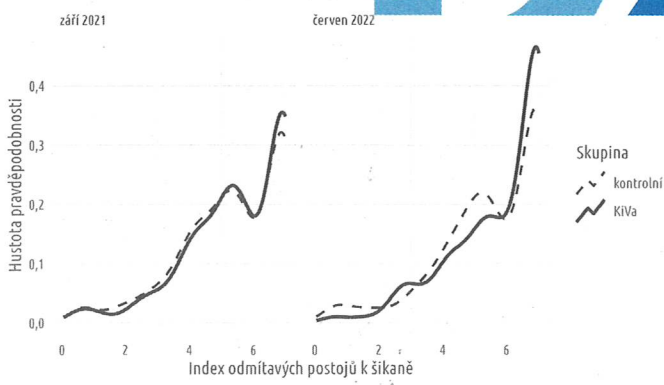
Jak se postoje související se šikanou měří a jaké jsou výsledky výzkumu

V pilotáži programu KiVa jsme v dotazníkovém šetření mezi žáky využili škálu Salmivalli a Voeten (2004), která obsahuje 10 položek vztahujících se k různým typům postojů týkajících se šikany. Měření proběhlo na začátku a konci školního roku 2021/2022. Dotazník se ptá, nakolik si žáci myslí, že šikana je špatná, případně nakolik se snaží takové chování omlouvat a relativizovat. Položky obsahují tvrzení jako „Spolužák, který je šikanovaný, si za to může sám“ nebo „Přidat se k šikaně je špatné“. Podobně žáci odpovídají i na otázky, které se týkají jejich představy o postoji třídního učitele: „Kdyby sis měl tipnout, jaký má podle tebe tvůj třídní učitel názor na šikanu? Učitel si asi myslí, že... šikana je zcela špatná“.

Zkoumání efektivity programu KiVa v dřívějších studiích ukázala na to, že kromě dvou primárních proměnných – šikany a viktimizace – vychází postoje související se šikanou méně jednoznačně. Naproti signifikantně nižší míře viktimizace a šikany žáků (Kärnä a kol., 2011) lze v případě dřívějších finských a italských studií hovořit spíše o dílčích změnách postojů u žáků ve smyslu empatie s oběťmi šikany nebo snížení neodmítavých postojů vůči šikaně (Kärnä a kol., 2012; Nocentini a kol., 2016). V podobném smyslu hovoří i české výsledky. Přesto, že rozdíly mezi kontrolní a intervenční skupinou nejsou tolik výrazné, už po necelém roce poukazují na vyšší počet žáků s vyhraněnějšími postoji vůči šikaně oproti kontrolní skupině.

Část žáků se díky metodice KiVa stává k šikaně kritičtější

Po 10 měsících se v KiVa skupině navýšil počet žáků s vyhraněnějšími postoji proti šikaně, zatímco rozložení hodnot u kontrolní skupiny zůstalo téměř beze změny.

Výsledky dotazníkového šetření mezi žáky ale nejsou jedním výstupem české pilotáže. Doplnují je závěry vyplývající z fokusních skupin a rozhovorů. I z nich je patrné, že výsledky programu KiVa v českých školách do značné míry odpovídají zahraniční zkušenosti. Finské a italské studie hovoří o něco silnějším působení na postoje zejména u žáků z nižších ročníků, kde se zdá být program KiVa o něco účinnější (Kärnä a kol., 2012; Nocentini a kol., 2016). V podobném duchu nepřímým hovoří i závěry kvalitativní části výzkumu. KiVa koordinátoři v jednotlivých školách zmiňují, že program se setkává s příznivějšími postoji na prvním stupni. Na druhém stupni jsou postoje žáků o něco stálejší a mohou narazit na to, že žáci už s šikanou zkušenost mají: „...ti moji šestáci už spolu pět let nějak fungovali, něco si nastavili mezi sebou. Já jsem zjistila, že si v rámci toho kolektivu nějakou šikanou prošli...“

Koordinátoři zmiňují i postoje kolegů učitelů, kterých si v rámci pilotáže všimli. Častým jevem je šikanu přehlížet i v případech, kdy je bezpochyby na místě se jí ve třídě zabývat. Jeden z koordinátorů pilotní KiVa školy dodává: „...kdyby náhodou učitel měl ve třídě šikanu, tak by selhal. A lidé se tomu brání, že by měli něco takového ve třídě.“ Z rozhovorů s koordinátory proto vyplývá, že překážkou zavedení programu proti šikaně mohou být právě odmítavé postoje na straně učitelů, které někdy směřují k bagatelizaci tématu šikany nebo odmítání věnovat se mu.

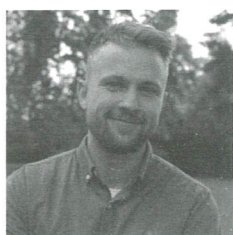
Právě pozitivní zkušenost s komplexním programem, jako je tomu v případě programu KiVa, může vést ke změně postojů žáků i učitelů. Žáci se na základě dlouhodobého působení programu ztotožní s proaktivním komunikativním přístupem, kdy i vztahová a citlivá témata související se šikanou mezi sebou a spolu s učiteli řeší, přemýšlí nad nimi: „... děti tím sledováním, vnímáním, co se kolem nich děje, mohou sami hodnotit, postavit se k tomu, mohou si to zdůvodnit“. Postoje u žáků následně ovlivňují i postoje učitelů: „... děti samy hlásí, jestli se situace změnila, kolegové se o tom baví, KiVa tým spolu komunikuje. Je to námět na debaty, když se někde potkáme.“ Pozitivní a dlouhodobé působení programu KiVa může koneckonců přispět i ke změně postojů samotných rodičů, kteří mohou být podobně jako učitelé někdy zvyklí se

tématu šikany raději vyhýbat. Šíře programu a zapojení všech žáků vede nejen ke zlepšení klimatu dané třídy, ale i k proměně postojů těch, kteří o žáky pečují jak ve škole, tak mimo ni.

Autoři se podíleli na výzkumném hodnocení pilotáže programu proti šikaně KiVa v letech 2020 až 2022 (více informací na <https://www.scholaempirica.org/>).

ZDROJE

- FAZIO, R. H. Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. *Advances in experimental social psychology*, 1990, roč. 23, s. 75–109.
- IÑIGUEZ-BERROZPE, T. a kol. School networks of positive relationships, attitudes against violence, and prevention of relational bullying in victim, bystander, and aggressor agents. *Journal of School Violence*, 2021, roč. 20, č. 2, s. 212–227.
- KÄRNÄ, A. *Effectiveness of the KiVa antibullying program*. 2012.
- KÄRNÄ, A. a kol. Going to scale: A nonrandomized nationwide trial of the KiVa antibullying program for grades 1–9. *Journal of consulting and clinical psychology*, 2011, roč. 79, č. 6, s. 796.
- KRAUS, S. J. Attitudes and the prediction of behavior: A meta-analysis of the empirical literature. *Personality and social psychology bulletin*, 1995, roč. 21, č. 1, s. 58–75.
- LÓPEZ, D. P. a kol. Attitudes towards school violence: A qualitative study with Spanish children. *Journal of interpersonal violence*, 2022, roč. 37, č. 13–14, s. 10782–10809.
- MCCONVILLE, D. W. a D. G. CORNELL. Aggressive attitudes predict aggressive behavior in middle school students. *Journal of Emotional and Behavioral disorders*, 2003, roč. 11, č. 3, s. 179–187.
- NOCENTINI, A. a E. MENESINI. KiVa anti-bullying program in Italy: Evidence of effectiveness in a randomized control trial. *Prevention science*, 2016, roč. 17, s. 1012–1023.
- SALMIVALLI, C. a M. VOETEN. Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 2004, roč. 28, č. 3, s. 246–258.
- SPADAFORA, N., SCHIRALLI, K. a E. AL-JBOUR. Peer Groups. *Encyclopedia of evolutionary psychological science*, 2019, s. 1–9.

Mgr. Marek Pour, výzkumník
a evaluátor Schola Empirica, z. s.

Mgr. Adam Klocek, výzkumník
a evaluátor Schola Empirica, z. s.

vzdělávací nabídka pro pedagogy

**DVPP.info = ucelená nabídka školení
akreditovaných MŠMT v systému DVPP**

- Pomocí jednoduchého nastavení filtrů lze snadno vybrat vzdělávací programy pro jednotlivé kategorie pedagogických pracovníků, druhy škol a školských zařízení. Pojďte to vyzkoušet!
- Chcete nabízet své kurzy, workshopy či jiná školení (online i prezenční)? Neváhejte nás kontaktovat!

Více na www.dvpp.info